

УДК 305+331.1

Котикова О.І.*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки підприємств
Миколаївського національного аграрного університету***Крилова І.Г.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємств
Миколаївського національного аграрного університету***Попескул А.П.***магістрант
Миколаївського національного аграрного університету***ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ****GENDER ASPECTS OF LABOR MARKET IN UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

У статті проаналізовано сучасний стан ринку праці України з точки зору гендерної рівності. Аналіз здійснено за основними показниками (рівень економічної активності населення за статтю, віковими групами та рівнем освіти, рівень зайнятості населення за статтю та віковими групами, кількість зайнятого населення за формами та статусами зайнятості, кількість неформально зайнятого населення за віковими групами, безробіття серед економічно активного населення працездатного віку за статтю, пропозиція робочої сили працездатного віку). За результатами дослідження встановлено сучасний стан ринку праці України з точки зору гендерної рівності, зокрема за індикаторами трудової міграції за такими категоріями, як вік, країна перебування, рівень освіти та стать.

Ключові слова: рівень економічної активності, рівень зайнятості, стать, вік, ринок праці, трудова міграція.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализировано современное состояние рынка труда Украины с точки зрения гендерного равенства. Анализ осуществлен по основным показателям (уровень экономической активности населения по полу, возрастным группам и уровню образования, уровень занятости населения по полу и возрастным группам, количество занятого населения по статусам занятости и полу, занятое население по формам и статусам занятости, количество неформально занятого населения по возрастным группам, безработица среди экономически активного населения трудоспособного возраста по полу, предложение рабочей силы трудоспособного возраста). По результатам исследования установлено современное состояние рынка труда Украины с точки зрения гендерного равенства, а частности по индикаторам трудовой миграции по таким категориям, как возраст, страна пребывания, уровень образования и пол.

Ключевые слова: уровень экономической активности, уровень занятости, пол, возраст, рынок труда, трудовая миграция.

ANNOTATION

The article analyzes the current state of the Ukrainian labor market in terms of gender equality. The analysis is based on the main indicators (level of economic activity of the population by sex, age groups and level of education, level of employment by gender and age groups, number of employed population by employment status and sex, employed by form and status of employment, number of informally employed population for age groups, unemployment among the economically active population of working age by sex, labor supply of the able-bodied age). According to the results of the study, the current state of the Ukrainian labor market from the point of view of gender equality, including indicators of labor migration by categories, age, country of residence and level of education by groups and gender, was established.

Keywords: level of economic activity, level of employment, gender, age, labor market, labor migration.

Постановка проблеми. Гендерна рівність посідає важливе місце у забезпеченні розвитку суспільства та перебуває в центрі економічного та соціального прогресу.

Україна є учасницею багатьох міжнародних правових договорів, що встановлюють режим гендерної рівності, таких як, зокрема, Загальна декларація прав людини (1948 р.); Міжнародний пакт про громадські та політичні права (1966 р.); Статут Організації Об'єднаних Націй (1945 р.); Декларація про ліквідацію дискримінації у відношенні жінок (1967 р.); Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та з експлуатацією проституції третіми особами (1949 р.); Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації по відношенню до жінок (1979 р.); Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.); Пекінська декларація (1995 р.).

Водночас гендерна нерівність простежується в усіх сферах життєдіяльності наших громадян, але найяскравіше вона виявляється у сфері зайнятості, де спостерігається дисбаланс у доступі до гідної праці та економічних ресурсів. При тому, що українське законодавство декларує рівність прав та можливостей для всіх суб'єктів ринку праці незалежно від статі. Зі сказаного можна констатувати, що гендерна ситуація на ринку праці України є досить складною та потребує негайного вирішення [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз соціального статусу жінок у різних сферах життєдіяльності українського суспільства представлений дослідженнями багатьох вчених. Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема О. Власової, Г. Герасименко, О. Грішнєвої, О. Дашковської, О. Кісь, Л. Литвін, Л. Магдюк, Т. Марценюк, О. Микитко, О. Плахотнік, Н. Сидоренко, А. Шарко, показав, що сьогодні є низка наукових підходів до вирішення проблеми забезпечення гендерної рівності у суспільстві.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Водночас за умов відкри-

тості кордонів трудова міграція в Україні набирає все більших обертів, а проблеми, які виникають внаслідок мобільності трудових ресурсів, залишаються недостатньо дослідженими. Ці обставини, а також відкритість європейського ринку праці для українців зумовлюють необхідність дослідження особливостей формування та функціонування регіонального ринку праці за умов євроінтеграції, а також обґрунтування необхідності підвищення їх ролі у формуванні гідного рівня життя українців [2].

Мета статті полягає в проведенні аналізу стану ринку праці України з точки зору гендерної рівності, зокрема за індикаторами трудової міграції за такими категоріями, як вік, країна перебування, рівень освіти та стать.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка рівня гендерної рівності на ринку праці можлива за багатьма показниками.

Рівень економічної активності населення віком 15–70 років у 2016 р. порівняно з 2014 р. зменшився за рахунок зниження рівня економічної активності серед жінок, оскільки щодо

чоловіків спостерігається зростання вказаного показника (табл. 1).

Найвищий рівень економічної активності серед чоловіків був характерний для осіб віком 30–34 років, а серед жінок – віком від 40 до 49 років. Найнижчий рівень економічної активності і серед чоловіків, і серед жінок встановлено для молоді віком 15–24 років та осіб пенсійного віку 60–70 років. У 2016 р. порівняно з 2014 р. скорочення цього показника відбулося серед населення більшості вікових груп, за винятком чоловіків у віці 35–59 років (відбулося незначне зростання) та жінок віком 50–59 років (зростання на 2,9 в. п.).

Розподіл зайнятого населення у 2016 р. за віковими групами свідчить про те, що рівень зайнятості чоловіків переважає рівень зайнятості жінок в усіх вікових групах, найвищий розрив спостерігається у віковій групі від 25 до 29 років (17,6 в. п.), найнижчий – у віковій групі від 40 до 49 років (1,1 в. п.) (табл. 2).

Найвищий рівень економічної активності мали жінки з повною вищою освітою (71,5%)

Таблиця 1

Рівень економічної активності населення за статтю та віковими групами, % до загальної кількості населення відповідної вікової групи

Показник	Усього	Зокрема, за віковими групами, років							Працездатного віку
		15–24	25–29	30–34	35–39	40–49	50–59	60–70	
2016 р.									
Усе населення	62,2	35,1	79,0	82,0	85,2	84,7	67,3	14,3	71,1
жінки	55,9	31,0	67,7	72,7	79,9	82,9	61,0	12,3	65,4
чоловіки	69,1	38,9	89,9	91,1	90,6	86,7	75,1	17,3	77,0
2015 р.									
Усе населення	62,4	36,3	80,8	82,3	85,2	85,0	65,9	14,5	71,5
жінки	56,2	31,8	70,7	73,3	80,5	83,7	59,1	12,2	66,5
чоловіки	69,2	40,6	90,5	91,2	90,1	86,5	74,1	17,9	76,7
2014 р.									
Усе населення	62,4	38,4	80,5	82,6	84,8	84,6	63,2	15,5	71,4
жінки	56,1	32,5	69,4	73,3	80,2	83,3	57,1	13,8	66,5
чоловіки	69,3	44,0	91,3	91,7	89,5	86,0	70,7	18,1	76,4

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Таблиця 2

Рівень зайнятості населення за статтю та віковими групами (у середньому за період), % до загальної кількості населення відповідної вікової групи

Показник	Усього	Зокрема, за віковими групами, років							Працездатного віку
		15–24	25–29	30–34	35–39	40–49	50–59	60–70	
2016 р.									
Усе населення	56,3	27,0	69,8	74,7	78,4	78,2	62,4	14,3	64,2
жінки	51,6	24,4	60,8	67,2	74,3	77,7	57,8	12,3	60,2
чоловіки	61,6	29,6	78,4	81,9	82,5	78,8	68,1	17,3	68,4
2015 р.									
Усе населення	56,7	28,2	71,8	74,3	79,1	78,6	61,7	14,5	64,7
жінки	51,7	24,8	63,1	67,1	75,1	77,8	56,4	12,2	60,9
чоловіки	62,2	31,3	80,1	81,3	83,1	79,4	68,2	17,9	68,7
2014 р.									
Усе населення	56,6	29,5	71,6	74,9	77,9	78,4	59,4	15,5	64,5
жінки	51,9	25,2	62,7	67,7	74,6	78,7	54,6	13,8	61,1
чоловіки	61,8	33,6	80,2	81,9	81,2	78,2	65,3	18,1	67,8

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

та професійно-технічною освітою (61,0%), найнижчий – з базовою загальною середньою (15,9%) та початковою загальною освітою або ті, які не мали освіти (4,7%). У розподілі рівня економічної активності за статтю перевагу за рівнем освіти мали чоловіки (рис. 1).

У структурі зайнятого населення за професійними групами найбільшу частку склали жінки, які працювали технічними службовцями (83,2%), працівники сфери торгівлі та послуг (67,2%) та професіонали (64,8%). При цьому найменшу питому вагу серед зайнятого населення склали жінки, що були кваліфікованими робітниками з інструментом (14,3%) та робітниками з обслуговування, експлуатації та контролювання роботи технологічного устаткування, складання устаткування (16,0%) (табл. 3).

Рівне представлення чоловіків і жінок щодо зайнятості за професійними групами спостерігається лише серед працівників найпростіших професій (47,1% жінок, 52,9% чоловіків).

За умов ринкової економіки поширюється неформальна зайнятість населення, яка охоплює всі неформальні робочі місця як у неформальному, так і в офіційному (формальному) секторах економіки. У 2016 р. кількість неформально зайнятих жінок зменшилась на 81,4 тис. осіб порівняно з попереднім роком та становила 853,6 тис. осіб, або 21,3% від кількості усього зайнятого населення. Крім того, серед жінок частка працюючих у секторі самостійної зайнятості більша, ніж серед чоловіків, а саме 77,5% проти 72,1% (табл. 4).

Найбільшого поширення неформальна зайнятість отримала серед уразливих категорій жінок,

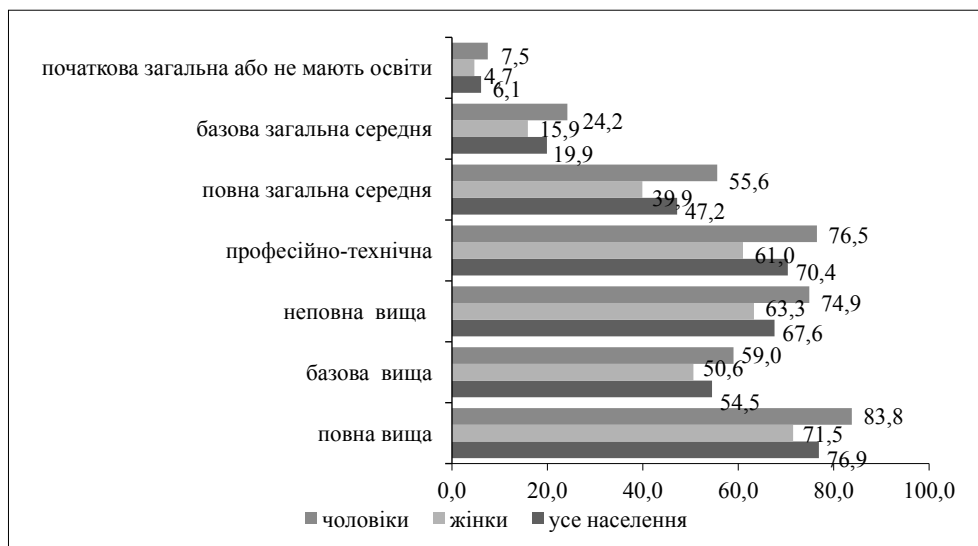

Рис. 1. Рівень економічної активності населення віком 15–70 років за статтю та рівнем освіти у 2016 р., % до населення відповідного рівня освіти

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Таблиця 3

Кількість зайнятого населення за статусами зайнятості та статтю у 2016 р.

Показник	Усе населення	тис. осіб		% до загальної кількості	
		Жінки	Чоловіки	Жінки	Чоловіки
Усього	16 276,9	7 827,4	8 449,5	48,1	51,9
зокрема, за професійними групами					
законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)	1 259,7	514,9	744,8	40,9	59,1
професіонали	2 906,0	1 765,3	1 140,7	60,7	39,3
фахівці	1 909,3	1 237,0	672,3	64,8	35,2
технічні службовці	485,4	404,0	81,4	83,2	16,8
працівники сфери торгівлі та послуг	2 734,7	1 837,1	897,6	67,2	32,8
кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	138,7	50,5	88,2	36,4	63,6
кваліфіковані робітники з інструментом	1 946,5	279,2	1 667,3	14,3	85,7
робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання роботи технологічного устаткування, складання устаткування	1 821,2	291,2	1 530,0	16,0	84,0
найпростіші професії	3 075,4	1 448,2	1 627,2	47,1	52,9

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Таблиця 4

Зайняте населення за формами та статусами зайнятості у 2015–2016 рр.

Показник	Зайняте населення			З нього неформально зайняте населення				
	усього, тис. осіб	зокрема, ті, що працювали		тис. осіб	зокрема, ті, що працювали			
		за наймом	не за наймом		за наймом		не за наймом	
					тис. осіб	%	тис. осіб	%
2015 р.								
Усього	16 443,2	13 823,4	2 619,8	4 303,3	2 385,2	17,3	1 918,1	73,2
жінки	7 872,4	6 781,9	1 090,5	1 772,2	935,0	13,8	837,2	76,8
чоловіки	8 570,8	7 041,5	1 529,3	2 531,1	1 450,2	20,6	1 080,9	70,7
2016 р.								
Усього	16 276,9	13 731,7	2 545,2	3 961,2	2 069,3	15,1	1 891,9	74,3
жінки	7 827,4	6 775,2	1 052,2	1 669,0	853,6	12,6	815,4	77,5
чоловіки	8 449,5	6 956,5	1 493,0	2 292,2	1 215,7	17,5	1 076,5	72,1

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Таблиця 5

Кількість неформально зайнятого населення за віковими групами у 2016 р.

Показник	Усього		Зокрема, за віковими групами, років							Працездатного віку, тис. осіб
	тис. осіб	% до загальної кількості зайнятих	% до загальної кількості зайнятого населення відповідної вікової групи							
			15–24	25–29	30–34	35–39	40–49	50–59	60–70	
Усе населення	3 961,2	24,3	35,6	25,3	23,0	23,0	21,8	22,6	36,0	3 726,6
жінки	1 669,0	21,3	31,5	21,2	18,5	20,3	18,7	20,8	38,5	1 539,6
чоловіки	2 292,2	27,1	38,9	28,4	26,5	25,4	25,2	24,5	33,5	2 187,0

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Таблиця 6

Рівень безробіття населення (за методологією МОП) за статтю та віковими групами, % до кількості економічно активного населення відповідної вікової групи

Показник	Усього	Зокрема, за віковими групами, років							Працездатного віку
		15–24	25–29	30–34	35–39	40–49	50–59	60–70	
2015 р.									
Усе населення	9,1	22,4	11,2	9,7	7,2	7,6	6,3	0,1	9,5
жінки	8,1	21,9	10,8	8,4	6,7	7,1	4,6	0,0	8,5
чоловіки	10,1	22,7	11,4	10,8	7,7	8,1	7,9	0,1	10,4
2016 р.									
Усе населення	9,3	23,0	11,7	8,9	8,0	7,7	7,3	0,1	9,7
жінки	7,7	21,5	10,2	7,6	7,0	6,3	5,2	-	8,0
чоловіки	10,8	24,0	12,8	10,0	8,9	9,1	9,3	0,2	11,2

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

а саме молоді у віці 15–24 років та осіб пенсійного віку (табл. 5).

Найвищий рівень безробіття (за методологією МОП) спостерігався серед жінок віком 15–24 років, а найнижчий – серед жінок віком 50–59 років. У 2016 р. порівняно з 2015 р. відбулося зменшення показника серед жінок в усіх вікових групах, за винятком осіб віком 35–39 років (зростання на 0,3 в. п.) (табл. 6).

Рівень безробіття жінок працездатного віку (за методологією МОП) у 3 рази перевищував рівень зареєстрованого безробіття, розрахованого по відношенню до економічно активного населення працездатного віку (рис. 2).

Більшість безробітних жінок шукала роботу самостійно (77,6%), а решта зверталася за допомогою до Державної служби зайнятості.

При цьому серед безробітних жінок, які здійснювали самостійний пошук роботи, кожна третя особа використовувала особисті зв'язки. Розподіл безробітного населення за способами пошуку роботи наведено в табл. 7.

Кількість економічно неактивного населення віком 15–70 років у 2016 р. становила 10,9 млн. осіб, або більше третини всього населення цього віку. Кожен другий економічно неактивний був пенсіонером, кожен п'ятий – учнем чи студентом або виконував домашні (сімейні) обов'язки. До вищезазначеної категорії осіб належать незайняті особи працездатного віку, які припинили активні пошуки роботи, тому що втратили надію її знайти (зневірені), та ті, які не знали, де і як шукати роботу та переконані у відсутності підходящої роботи. Порівняно з показни-

ком за 2015 р. ця категорія осіб зменшилась на 12,8% та становила 191,7 тис. осіб., або 2,7% економічно неактивного населення працездатного віку. Остання категорія громадян за умови сприятливої кон'юнктури могла б запропонувати свою робочу силу на ринку праці, а отже, є потенціалом поповнення лав безробітних. З урахуванням зазначених осіб рівень безробіття населення працездатного віку (за методологією

МОП) становив би 10,7% проти 9,7% (у 2015 р. він становив 10,6% проти 9,5%) (рис. 3).

Ситуація, що склалась на ринку праці у країні, нині сприяє трудовій міграції населення. Частка трудових мігрантів-жінок у загальній кількості населення віком 15–70 років становить 2,5%, що значно менше порівняно з часткою мігрантів-чоловік (табл. 8). Водночас серед жінок відсоток працівників-емігрантів складає

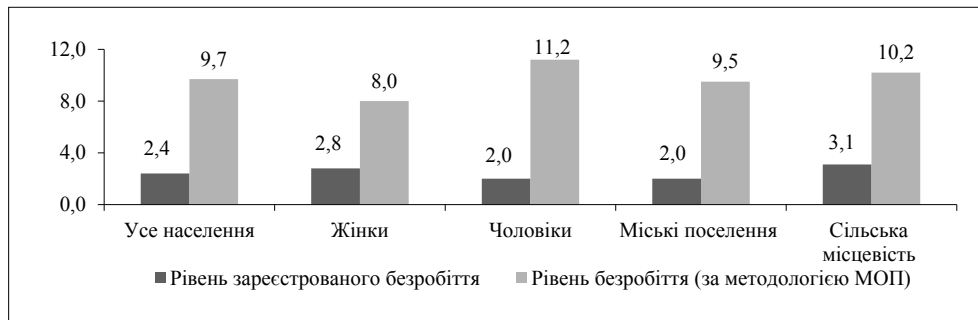

Рис. 2. Безробіття серед економічно активного населення працездатного віку за статтю у 2016 р., % до економічно активного населення працездатного віку
Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

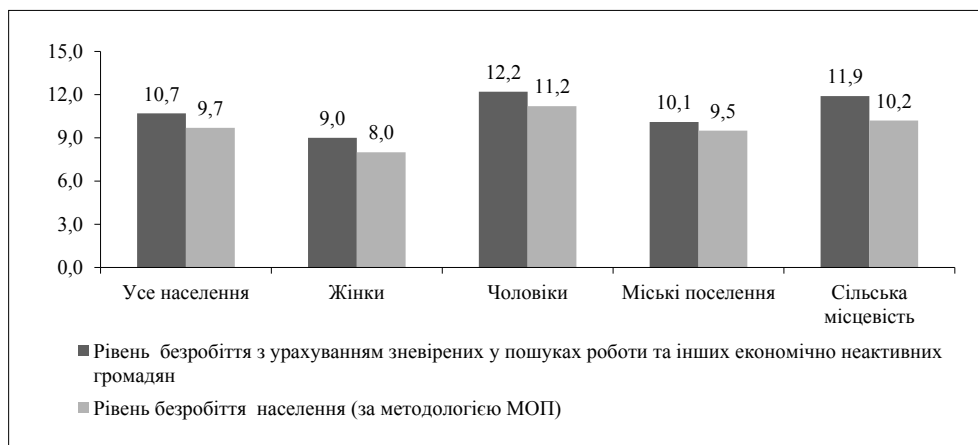

Рис. 3. Пропозиція робочої сили працездатного віку у 2016 р., % до економічно активного населення працездатного віку
Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Таблиця 7

Безробітне населення (за методологією МОП) за статтю та способами пошуку роботи у 2016 р.

Показник	Усе населення	Жінки	Чоловіки
Безробітне населення у віці 15–70 років, усього, тис. осіб	1 678,2	652,0	1 026,2
з них особи, які шукали роботу, намагались організувати власну справу, тис. осіб	1 634,8	641,2	993,6
зокрема, за способами пошуку роботи, % до підсумку			
через пресу (оголошення)	13,1	12,7	13,4
через Інтернет	15,8	18,6	14,0
особисті зв'язки	35,3	28,4	39,7
зверталися безпосередньо до адміністрації (роботодавця)	7,5	7,0	7,9
зверталися до Державної служби зайнятості	26,6	32,4	22,9
зверталися до приватної фірми з працевлаштування	1,0	0,7	1,2
інше	0,7	0,2	0,9

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Таблиця 8

Трудові мігранти за категоріями та статтю до виїзду за кордон у 2015–2017 рр.

Показник	Усього	Жінки	Чоловіки
Кількість трудових мігрантів, усього, тис. осіб	1 303,3	385,8	917,5
зокрема, за категоріями, %			
трудова мігранти, які повернулися до України	43,2	37,7	45,5
короткострокові трудові мігранти	48,5	49,3	48,1
працівники-емігранти	8,3	13,0	6,4
Частка трудових мігрантів у загальній кількості населення віком 15–70 років, %	4,5	2,5	6,7

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Таблиця 9

Трудові мігранти за віковими групами та статтю до виїзду за кордон у 2015–2017 рр.

Показник	Усього	Жінки	Чоловіки
Кількість трудових мігрантів, усього, тис. осіб	1 303,3	385,8	917,5
зокрема, за віковими групами, % до підсумку			
15–24 роки	12,8	9,4	14,2
25–29 років	14,4	8,0	17,0
30–34 роки	14,1	9,5	16,0
35–39 років	12,0	11,0	12,4
40–49 років	26,3	31,7	24,0
50–59 років	18,2	26,7	14,7
60–70 років	2,2	3,7	1,7

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Таблиця 10

Трудові мігранти за країнами перебування та статтю до виїзду за кордон у 2015–2017 рр.

Показник	Усього	Жінки	Чоловіки
Кількість трудових мігрантів, усього, тис. осіб	1 303,3	385,8	917,5
зокрема, за країнами перебування, %			
Польща	38,9	42,6	37,3
Російська Федерація	26,3	15,1	31,0
Італія	11,3	27,0	4,7
Чеська Республіка	9,4	6,2	10,7
Сполучені Штати Америки	1,8	–	2,6
Білорусь	1,7	0,8	2,1
Португалія	1,6	0,4	2,0
Угорщина	1,3	0,9	1,5
Ізраїль	1,1	0,6	1,3
Фінляндія	1,0	0,8	1,1
Німеччина	0,8	0,5	0,9
Інші країни	4,8	5,1	4,8

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

значно вищу частку порівняно з цим показником серед чоловіків.

Серед трудових мігрантів жінок та чоловіків також спостерігаються такі відмінності за віковим складом: найвищий відсоток мігрантів-жінок у віці 40–49 років (31,7%) та 50–59 років (26,7%), тоді як серед мігрантів-чоловіків частка в усіх вікових групах приблизно однакова, за винятком чоловіків у віці від 40 до 49 років та від 60 до 70 років (табл. 9).

Встановлено також відмінності між чоловіками та жінками за країнами перебування трудової міграції. Так, найвища питома вага жінок у трудовій міграції перебуває в Італії (27,0%), а чоловіків – у Російській Федерації (31,0%) (табл. 10). При цьому загальна кількість жінок

серед трудових мігрантів втричі менша від кількості чоловіків.

За рівнем освіти до виїзду за кордон у 2015–2017 рр. серед жінок переважають особи з повною загальною середньою освітою (30,8%), а серед чоловіків – з професійно-технічною освітою (36,8%) (табл. 11).

Висновки. Аналіз ринку праці з позицій гендерної рівності показав таке: розподіл зайнятих осіб за статтю свідчить про те, що значне домінування жінок порівняно з чоловіками спостерігалось серед технічних службовців (83,2% проти 16,8%); працівників сфери торгівлі та послуг (67,2% проти 32,8%); фахівців (64,8% проти 35,2%); професіоналів (60,7% проти 39,3%). Натомість чоловіки значно переважали

Таблиця 11

Трудові мігранти за рівнем освіти та статтю до виїзду за кордон у 2015–2017 рр.

Показник	Усього	Жінки	Чоловіки
Кількість трудових мігрантів, усього, тис. осіб	1 303,3	385,8	917,5
зокрема, за рівнем освіти, %			
повна вища	16,4	13,6	17,5
базова або неповна вища	17,1	25,0	13,7
професійно-технічна	33,9	27,0	36,8
повна загальна середня	30,1	30,8	29,8
базова загальна середня	2,5	3,6	2,2

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

серед кваліфікованих робітників з інструментом (85,7% проти 14,3%); робітників з обслуговування, експлуатації та контролювання роботи технологічного устаткування, складання устаткування (84,0% проти 16,0%) та кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства (63,6% проти 36,4%).

Отже, виявлення та аналіз основних проблем, які стоять на шляху досягнення гендерної рівності у сфері зайнятості, дадуть змогу в подальшому окреслити основні шляхи подо-

лання наявного дисбалансу на ринку праці. Це дасть можливість збудувати демократичне, гендерно-освічене суспільство [1].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Коленда Н., Саць О. Проблеми забезпечення гендерної рівності на ринку праці України. Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент. 2011. Вип. 8. С. 110–123.
2. Котикова О., Дерезюк І., Семененко А. Аналіз особливостей функціонування регіонального ринку праці в умовах євроінтеграції. Економіка та держава. 2018. № 2. С. 36–41.